

Konfliktit ja symbolinen väkivalta – geopolitiikkaa kehon tilassa

JOUNI HÄKLI

Yhdyskuntatieteiden laitos/Yhteiskuntatutkimuksen instituutti, Tampereen yliopisto

Häkli, Jouni (2008). Konfliktit ja symbolinen väkivalta – geopolitiikkaa kehon tilassa [Conflicts and symbolic violence – geopolitics on the scale of body]. Terra 120: 3, 147–157.

This article explores the analytical potential of the concept of symbolic violence in conflict research. The goal is to show that symbolic violence is an important dimension in conflicts in its own right. While physical and symbolic forms of violence are inter-related, the use of symbolic violence depends on distinctive mechanisms that can not be reduced to physical violence. The article first examines the gradual transformation of war from socially and geographically bounded battles toward increasingly broad and fuzzy conflicts. Particular attention is paid to the growing symbolic mediation of war during the two Gulf Wars of 1991 and 2003. The idea of symbolic violence as continuation of war by other means is then discussed, arguing that relations of cultural domination caused by the international “war on terror” are reflected in numerous contemporary social practices. Examples of security check in air passenger traffic show that acts of symbolic violence can usefully be understood as a particular form of geopolitics on the scale of body.

Jouni Häkli, Department of Regional Studies, FI-33014 University of Tampere, Finland. E-mail: <jouni.hakli@uta.fi>

Kansainvälisten konfliktien tutkimus on perinteisesti painottanut fyysisen väkivallan ja sotatoimiin johtaneiden poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen syiden tarkastelua (Fierke 2005; Webel & Galtung 2007). Konfliktien syitä ja seurauksia on tarkasteltu tutkimuksessa monipuolisesti ja syvällisesti. Näin on kertynyt runsaasti tietoa konfliktien historiallisista taustoista ja niiden kytkeytymisestä taloudellisiin tai geopoliittisiin intresseihin, etnisiin ja kulttuurisiin rajoihin sekä kollektiivisiin identiteetteihin (esim. Whittaker 1999; Zacher 2001; Idris 2005; Appadurai 2006). Tutkimuksessa on tarkasteltu myös luonnonvarojen hallintaa ja resursien saatavuutta eräänä kansainvälisten konfliktien lähteenä (Homer-Dixon 1999; Dobkowski & Wallimann 2002).

Konfliktien maantieteellisten ulottuvuuksien tarkastelu on lisännyt ymmärrystä monista tilaan liittyvistä tekijöistä, joilla on merkitystä konfliktien muodostumisen ja kehittymisen dynamiikalle. Näitä ovat esimerkiksi konfliktien ja sotatoimien logistiikka, fyysiset ja mentaaliset rajat, geopoliittisen maailman alueelliset jaot ja niiden kuvaamisen käytännöt sekä konfliktien rakentumisen mitta-kaavat paikallisesta globaaliin (van Creveld 1990;

Ó Tuathail 1996; Shapiro 1997; Cockburn 1998; Raento 2002; Kuusisto-Arponen 2003; Flint 2005). Erityisen ajankohtaista on globaalien ympäristökysymysten, kuten ilmastomuutoksen ja konfliktien keskinäissuhteisiin liittyvä tutkimus (Nordås & Gleditsch 2007).

Tätä aiheiltaan ja lähestymistavoiltaan heterogeenista tutkimusta yhdistää taipumus valita tutkimuskohteeksi ensisijaisesti fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa sisältäviä yhteiskunnallisia tai kansainvälisiä konflikteja. Painotusta selittää se, että sotien ja muiden fyysistä väkivaltaa sisältävien konfliktien seuraukset ovat lähes aina näkyviä, haitallisia ja tuomittavia. Samalla konfliktien tutkimuksen katveeseen ovat kuitenkin jääneet ne väkivallan ulottuvuudet, jotka eivät sisällä fyysistä pakottamista tai aiheuta näkyviä jälkiä (Bowman 2001; Gusterson 2007). Tämän artikkelin pontimena onkin ajatus, että juuri väkivallan kulttuurisuuden tarkastelu voi edistää konfliktien sosiaalisen ja maantieteellisen moniulotteisuuden ymmärtämistä (vrt. Herb 2005).

Tarkastelen artikkelissani symbolisen väkivallan käsitteen mahdollista antia yhteiskunnallisten konfliktien tutkimukselle, varoen kuitenkin kadotta-

masta väkivallan tai konfliktin käsitteen analyttistä kärkeä. Tavoitteenani on selvittää, miten symbolinen väkivalta liittyy fyysiseen väkivaltaan mieluummin kuin esittää väitteitä jommankumman ensisijaisuudesta. Osoitan, että symbolinen väkivalta voi olla konfliktien ulottuvuutena yhtä merkittävä kuin fyysinen väkivalta, ja että sen tarkastelu laajentaa ymmärrystä konfliktien dynamiikasta ja heijastumisesta osaksi ihmisten arkea.

Tarkastelen aluksi sodan muodonmuutosta selvärajaisista sotatoimista kohti yhä epäselvemmin rajautuvia monimutkaisia konflikteja. Arvioin viime vuosikymmenten aikana tapahtunutta muutosta erityisesti sodan laajenevan symbolisen välittymisen näkökulmasta. Tämän jälkeen tarkastelen sodankäyntiä ”toisin keinoin” eli kollektiiviseen identifikaatioon liittyvää dominaatiota symbolisen väkivallan näkökulmasta. Tulkitseen symbolisen väkivallan sosiologi Pierre Bourdieun tapaan tunnistamatta jääväksi dominaatioksi. Identiteetti-poliittiset kamppailut puolestaan edustavat kansannossani mahdollisuutta vastustaa symbolista dominaatiota, joka usein heijastaa fyysisiä konflikteja ja niissä rakentuvia kulttuurisia voimasuhteita. Matkustajaliikenteen turvatarkastuksiin liittyvällä esimerkillä havainnollistan, miten symbolinen väkivalta voidaan ymmärtää geopolitiikkana kehon tilassa. Lopuksi keskustelen symbolisen väkivallan käsitteen käyttökelpoisuudesta konfliktien kulttuurisessa tutkimuksessa.

Sodan muuttuvat rajat

Kansainvälisten konfliktien luonne on muuttunut historian kuluessa paljon. Vielä ennen Ranskan vallankumousta 1789 sodat olivat tavallisesti hyvin selvärajaisia ja tavoitteiltaan kohdennettuja konflikteja monarkioiden ylläpitämien palkka-armeijoiden välillä. Armeijat muodostivat liittoutumia ja saattoivat jopa vaihtaa puolta, jos se näytti sodan lopputuloksen tai hallitsijan pyrkimysten kannalta tarkoituksenmukaiselta (Kaldor 2006: 15). Sodat olivat verisiä ja aiheuttivat suurta inhimillistä kärsimystä muun muassa levittämiensä tautien vuoksi. Samalla sotamenestys ja kurinalainen armeija kuitenkin ilmensivät hallitsijan ja monarkian geopolitiittista valtaa. Sotimista rajoittivat niin armeijoiden koko, taistelujen paikallisuus kuin sodankäynnin kirjoittamattomat käytössäännötkin (Avant 2000: 42–43).

1800-luvun kansallisvaltiokehitys ja valtioiden sotilaallisen mahdin kasvu laajensivat sodan alaa. Sodan filosofina tunnettu Karl von Clausewitz (1832/2004: 256) halusi kuitenkin osoittaa, että sota on hallittua väkivallan käyttöä ”sodan näytämöllä”, jossa se edustaa ”politiikan jatkamista

toisin keinoin” (Clausewitz 1832/2004: xviii). Moderni valtiollinen sodankäynti toteutui siis ihanne-tapauksessa kontrolloituna ja oikeutettuna väkivallan monopolin käyttönä, jolloin on selvää keitä sodan toimijat ovat, mistä sotaa hallitaan ja missä sen rajat ovat (Visuri 1997).

Teknologinen kehitys tuotti yhä pienempiä ja helpommin hallittavia aseita. Yhdessä kansallisuus- aatteen nousun kanssa tämä kannusti valtioita siirtymään palkka-armeijoista yleiseen asevelvollisuuteen ja massa-armeijoihin. Teolliseksi muuttuneessa sodankäynnissä operoitiin suurilla taistelujoukoilla, joita nivoivat yhteen armeijan pakottava organisaatio sekä nationalismin tai muun poliittisen aatteen luoma henkinen sidos (Strachan 1991). Mahdollisuus yhä laajamittaisempaan sodankäyntiin ja massiiviseen joukkotuhoon herätti kysymyksen sodan oikeutuksesta (*just war*) eli siitä missä oloissa valtiot saavat käyttää aseellista väkivaltaa (Rengger 2002). Kansainvälisoikeudellisena vastauksena tähän kysymykseen valtiot solmivat sopimuksia sotilaallisen voimankäytön oikeutuksesta (*jus ad bellum*) sekä sodassa sallituista keinoista ja voimankäytön rajoituksista (*jus in bello*). Tärkeitä varhaisia sopimuksia ovat vuoden 1864 Geneven sopimus maavoimien haavoittuneiden kohtelusta sekä vuoden 1899 Haagin sopimukset sodan lakien ja sodankäyntitapojen kunnioittamisesta (Rengger 2002: 356).

Teollinen sodankäynti saavutti ensimmäisessä ja toisessa maailmansodassa maailman mittakaavan. Niiden lisäksi 1900-lukua leimasivat monet suppeammat vihamieliset aseistetut konfliktit valtioiden tai kansakuntien välillä. Laajamittaisen tuhon välttämiseksi konflikteja pyrittiin säätelemään organisoimalla kansainvälistä poliittista päätöksentekoa. Tätä varten perustettiin ensin Kansainliitto (1919) ja sen seuraajana Yhdistyneet Kansakunnat (1945), joista kumpikaan ei kuitenkaan ole onnistunut tehtävässään estää aseellisten konfliktien syttymistä (Zacher 2001: 221). Syyksi epäonnistumiseen on esitetty muun muassa, että sotien taustalla olevia julkilausumattomia taloudellisia tai geostategisia intressejä ei ole saatettu julkisuuteen, saati YK:n yleiskokouksen tai turvallisuusneuvoston kansainvälisoikeudellisen arvioinnin piiriin (Jhaveri 2004; Kaldor 2006).

Oikeus sotilaalliseen voimankäyttöön sekä kysymys sodankäynnin sallituista keinoista ovat osa modernia kansallisvaltiokeskeistä geopolitiittista järjestystä. Ne kuitenkin johtavat kapeaan ja rationalistiseen näkemykseen sodan rajoista. Vaikka kansainvälisiä konflikteja on yhä mahdollista arvioida sodan oikeuden ja lakien näkökulmasta, on selvää, että viime vuosien konflikteissa on piirteitä, jotka eivät liity sodankäynnin oikeudel-

lisiin periaatteisiin (Newman 2004: 185). Nykyisten sotien ja konfliktien suhde rajoihin on tyypillisesti epäselvä ja vaikeasti määriteltävä, olivatpa kyseessä sitten maantieteelliset rajat, valtioiden itsemääräämisoikeuden rajat, sotatoimien muodolle asetetut rajoitukset tai itse konfliktin kohde (Richmond 2003).

Sodan muodonmuutosta pidetään niin merkittävänä, että se on antanut aiheen termille ”uusi sota” (*new war*) (Kaldor 2006: 1). Käsitettä on moitittu muutoksen ylikorostamisesta (esim. Newman 2004), mutta mielestäni se siitä huolimatta viittaa hyödyllisellä tavalla erityisesti kahteen nykyisille sodille leimalliseen piirteeseen. Ensinnäkin sodankäynnin alueellisuus on hajautunut, koska konfliktien perustana ovat yhä useammin *paikalliset* kamppailut sellaisten *globaaleille* markkinoille tarjottavien resurssien hallinnasta kuin huumeet, timantit tai öljy. Konfliktit kietoutuvat valtionraajat ylittävään maailmantalouteen myös tietoliikenteen ja asekaupan globaalien kytkentöjen kautta. Toisaalta sodankäynti rakentuu usein *paikallisesti* kansallisten, etnisten tai uskonnollisten identiteettien törmäyksinä, joihin osallistuu myös *diasporassa* elävä väestö hankkimalla maailmalta omalle ryhmälleen rahallista tukea, poliittisia liittolaisia tai aseita (Kaldor 2006: 72–78). Poliitiikan tutkija Mary Kaldorin (2006) mukaan sotia onkin yhä vaikeampaa erottaa järjestäytyneestä rikollisuudesta tai ihmisoikeuksien laajamittaisesta loukkaamisesta, eikä sotia siten enää voida pitää vain territoriaalisten kansallisvaltioiden välisinä rajallisina konflikteina.

Uuden sodan ideaa on tarkasteltu myös viimeaikaisessa maantieteellisessä geopolitiikan ja konfliktien tutkimuksessa, jossa on etsitty keinoja ymmärtää mistä vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskussa ja sitä seuranneesta ”terrorismin vastaisessa sodassa” on kyse (esim. Dalby 2003; Coleman 2003; Jhaveri 2004; Sidaway 2008). Konflikti täyttää uuden sodan kriteerit hyvin. Siinä Saksassa ja Yhdysvalloissa koulutetut diasporassa elävät Saudi-Arabian ja Egyptin kansalaiset iskivät New Yorkiin ja Washingtoniin, mutta Yhdysvaltain ensimmäinen vastaus olikin hyökkäys Afganistaniin, ei Saudi-Arabiaan. Poliittiseen maantieteeseen erikoistuneen Simon Dalbyn (2003: 75–78) mukaan syy tähän on, että konfliktissa oli kyse Saudi-Arabian mittavien öljyvarojen hallinnasta, ei Samuel Huntingtonin (1993: 22) popularisoimasta ”sivilisaatioiden törmäyksestä” (ks. myös Jhaveri 2004). Niinpä konfliktin ensisijaisina osapuolina olivat diaspora-saudi Osama bin Ladenin johtama terroristiryhmä ja Saudi-Arabian hallitseva öljyeliitti, jolla on läheiset suhteet Yhdysvaltojen poliittiseen johtoon. Isku Yhdysvaltoihin oli uudelle

sodalle tyypillinen keino mieluummin kuin päämäärä sinänsä (Dalby 2003). Yhdysvaltain ”vasta-isku” Afganistaniin puolestaan pyrki rauhoitteluun omia kansalaisia yhtä paljon kuin heikentämään ”kansallista turvallisuutta” uhkaavaa terroristiverkostoa (Mansbach 2003; Elden 2007).

Sota ja symbolinen väkivalta

Koska aseelliset yhteenotot eivät enää yleensä nouse kansallisvaltiokeskeisistä ystävä–vihollinen-identiteeteistä, eivätkä paikannu alueellisesti kuten perinteiset territoriaaliset konfliktit, niiden mielekäs kuvaaminen ulkopoliittisissa asiakirjoissa, julkilausumissa ja mediassa on vaikeaa. Sotien muuttunut luonne onkin tehnyt kysymyksen sodan oikeutuksesta entistä pulmallisemmaksi. Sotia käydään paljolti tarkoituksenmukaisuussyistä, mutta niitä perustellaan argumentein, jotka yhä tunnustavat sodankäynnin valtioiden monopoliksi (Newman 2004). Samalla esimerkiksi Yhdysvallat on ollut valmis tinkimään Afganistanin kaltaisten valtioiden suvereniteetin kunnioittamisesta, jos ne ”tarjoavat suojaa terroristeille” (Elden 2007: 826). Niinpä konfliktien piirteiden, osapuolien, motiivien ja oikeutuksen kuvaaminen joutuu tasapainoilemaan perinteisen territoriaalisen ja uudenlaisen verkostomaisen sanaston ja kuvaston välillä (Coleman 2003).

Sodan kuvaamisen kieli ja retoriikka valikoituvat tarkoituksen mukaan, mikä on omiaan sekoittamaan ja hämärtämään geopolitiittisia valtasuhteita. ”Terrorismin vastaisessa sodassa” vihollinen onkin kuvattu vaihtelevasti esimerkiksi ameebamaisena rikollisjoukkona nimeltä al-Qaida tai joukkona territoriaalisia valtioita kuten Afganistan tai Irak (Elden 2007). Tärkeä rooli sotaan ja sen osapuoliin liittyvien merkitysten muokkaamisessa on joukkotiedotuksella, joka paitsi uutisoi sotatoimia, toimii myös poliittisesti tarkoituksenmukaisten viestien kanavana. Kulttuuriantropologi Arjun Appadurain (2006: 128) mukaan globaali geopolitiittinen tilanne onkin muuttunut epäselväksi samalla kuin kansainvälisten konfliktien symbolinen ulottuvuus on mediassa korostunut. Sellaisetkin perinteisiltä vaikuttavat aseelliset selkkaukset kuin Persianlahden sota vuosina 1991 ja 2003 olivat voimakkaasti symbolisia alkaen tarttuvista lempinimistään ”Operaatio Hiekkamyrsky” (Operation Desert Storm) ja ”Operaatio Pysyvä vapaus” (Operation Enduring Freedom). Joukkoviestimet tuottivat näistä konflikteista enemmän uutis- ja kuvamateriaalia kuin kenties koskaan aikaisemmin, mutta samalla tiedonvälitystä kontrolloitiin ja manipuloitiin voimakkaasti (Tumber & Palmer 2004).

Vaikka Kuwaitin ja Irakin alueet pyrittiin saamaan hallintaan fyysisesti pakottamalla, kummasakin sodassa käytiin siis merkittäviä kamppailuja ilman ainuttakaan laukausta. Mediateollisuus osallistui konflikteihin esimerkiksi popularisoimalla sodan haittoja koskevia retorisia kiertoilmauksia, kuten Yhdysvaltain hallituksen käyttämät sodan siviiliuhreja tarkoittavat termit ”pehmeät kohteet” (*soft targets*) ja ”oheishaitat” (*collateral damage*). Toisaalta joukkoviestimet auttoivat oikeuttamaan sotatoimia demonisoimalla Irakia ja erityisesti Saddam Husseinia ja korostamalla ”Länteen” kohdistuvaa uhkaa (Coleman 2003). Kriittisten mielipiteiden nousua mediateollisuus vaimensi sekoittamalla sodan ja viihteen tavalla, johon mediatutkija Robin Andersen (2006: 227) viittaa termillä ”sotaviihde” (*militainment*). Kun siis aseelliset joukot kävivät perinteisiä taisteluita Kuwaitin tai Irakin hiekka-aavikoilla, symbolisen tuottamisen koneet kävivät uutishuoneissa, elokuvastudioilla ja tietokonepelien kehittäjien laboratorioissa (Andersen 2006).

Mediatutkija Yahya Kamalipour (2004: 2–3) toteaaakin, että vaikka joukkoviestimien toiminta yleisesti ottaen heijastaa kulttuurisia arvoja ja odotuksia, ”sodan tilanteessa median ja poliitikkojen suhde tiivistyy suojaamaan ja tukemaan hallitsevien poliittisten päämäärien saavuttamista”. Propagandan ja viihteellistämisen lisäksi Persianlahdella oli siten kyse mahdollisuudesta määritellä mistä sodassa on kysymys, kuka sitä käy, ketä vastaan ja miksi. Sodalle rakentui julkisivu ja sen osapuolille identiteetit, joiden avulla kysymyksiin voitiin vastata sopivalla tavalla. Konfliktin kehystarinaksi tiivistyi kamppailu ”Pahan akselia” vastaan (Axis of Evil) (Sidaway 2008). Kaikessa yksinkertaisuudessaan tarina pyrki kertomaan kaiken mitä sodasta ylipäätään oli tarpeen tietää. Symbolisen kamppailun voitto ei ollut täydellinen, mutta se riitti oikeuttamaan sodan suuressa osassa Yhdysvaltain mediajulkisuutta (Boyd-Barrett 2003).

Sodat ovat liukuneet ohi ja yli territoriaalisten rajojensa monellakin tavalla. Yhtäältä sodat ovat de-territorialisoituneet, eli irtautuneet alueellisesta yhteydestään kansainvälisen terrorismin ja sen vastatoimien myötä (Appadurai 2006: 115). Toisaalta globaalin informaatiotulvan aikakaudella konfliktit ovat saaneet hienovaraisia muotoja, joista väkivallan elementtiä on vaikeaa tunnistaa (Andersen 2006). Sodan tietynlainen rajattomuus asettaa konfliktin tutkimukselle haasteita, joihin on kenties mahdollista vastata symbolisen väkivallan käsitteellä. Kääntämällä Clausewitzin lausuman pääläelleen esitäänkin, että symbolinen väkivalta on *sodan jatkamista toisin keinoin* (vrt. Foucault 1980: 95).

Fyysisen väkivallan uhreja ovat tuhoutuneet rakennukset, yhteiskunnalliset infrastruktuurit ja instituutiot sekä sodassa kuolleet. Sodan symbolisen ulottuvuuden uhreja puolestaan ovat ihmisiä ja yhteisöjä kuvaavat kategoriat, kieli ja tietämys. Tuolloin kärsivät esimerkiksi yksilöiden ja ryhmien itsetunto ja ylpeys, käsitykset etnisten ryhmien ja kansojen arvosta sekä uskonnollisten ryhmien kuten islaminuskoisten nauttima sosiaalinen luottamus (Mamadouh 2003; Falah ym. 2006). Ne eivät ole vain ilmassa leijuvia merkityksiä tai stigmaa vaan tuottavat myös hyvin todellisia seurauksia, jotka konkretisoituvat lopulta ihmisten henkilökohtaisissa kokemuksissa toiseudesta, väärässä paikassa olemisesta tai epäilynalaiseksi joutumisesta – esimerkiksi kun arabi myöhästyy lennolta erityisen huolellisesti tehdyn turvatarkastuksen vuoksi.

Sotaa toisin keinoin

Nykyisten aseellisten konfliktien aiheuttama inhimillinen kärsimys ei rajoitu fyysiseen väkivaltaan sotatoimialueella vaan se jatkuu symbolisiin tekoihin sisältyvänä väkivaltana, joka voi tulla todeksi miltei ennakoimattomasti ja missä tahansa. Tämän mahdollistaa mekanismi, joka perustuu kahteen tekijään: yhteiskunnallisten hierarkioiden moninaisuuteen ja symbolisen dominaation tunnistamattomuuteen väkivaltana (Bourdieu 1989). Ensimmäinen tekijöistä viittaa siihen, että joillakin toimijoilla on huomattavasti enemmän valtaa tuottaa oikeana pidettyjä ”sosiaalista maailmaa” koskevia kuvauksia ja luokituksia kuin toisilla (Bourdieu 1985: 729). Bourdieu (1989: 23) mukaan tämä symbolinen valta on nimenomaan valtaa tuottaa tai haastaa ryhmämäärittelyjä eli kollektiivisia identiteettejä enemmistön oikeana pitämän luokittelun keinoin. Symbolista vallankäyttöä ilmentävät esimerkiksi hallinnon, tutkimuksen tai viestintien tuottamat kuvaukset sosiaalisesta maailmasta, jossa islaminuskoinen väestö niputetaan yhdeksi läntisiä arvoja uhkaavaksi ryhmäksi (vrt. Thornton 2007).

Toinen symbolisen väkivallan aspekti on sen jääminen tunnistamattomaksi. Ne, joilla ei ole valtaa tuottaa tai kyseenalaistaa ryhmien määrittelyjä ja luokituksia, tulevat yleensä itse määrittelyiksi ja luokitelluiksi, mutta ilman, että he tunnistavat aselman sisältämää symbolista dominaatiota. Juuri tässä symbolinen väkivalta toteutuu: määrittelyksi tuleminen on voimakkaan hierarkkinen aselma, mutta yksilö, joka sisäistää itseään koskevan määrittelyn ei tunnista olevansa vallankäytön kohde. Symbolinen väkivalta toteutuukin henkilökohtaisen tason dominaationa, jossa yksilö sisäis-

tää ulkoa määritellyn identiteetin (Bourdieu & Wacquant 1992: 200–205).

Symbolisen väkivallan perustana on toimijoiden erilainen asema suhteessa määrittelyvaltaan ja tiedon tuottamiseen. Bourdieu (1989) korostaa, että ne, joilla on institutionaaliseen asemaan nojaavaa juridista, taloudellista tai yhteiskunnallista valtaa, voivat esittää jäsenyyksiä ja tietoa ehdottomassa ja joustamattomassa muodossa. Valtiota lainsäätäjänä Bourdieu (1985: 732) nimittää ajatusta mukailen ”symbolisen väkivallan monopoliksi”. Luokitusten ja tiedontuotannon kohteet ovat puolestaan alisteisia symboliselle vallankäytölle.

Tiedon, luokitusten ja määrittelyjen tuottaminen ei ole suoraa ylivaltaa, sillä tuotettuja kollektiivisia identiteettejä on mahdollista myös kyseenalaistaa. Tämä voi toteutua kollektiivisesti esimerkiksi mielenosoituksessa, jolla ryhmä voi osoittaa joukkovoimansa haastaa vallitsevia käsityksiä ja luokituksia eli maailman hahmottamisessa ja kuvaamisessa käytettyjä käsitteitä ja nimityksiä. Yksilöt voivat puolestaan ravistella identiteettien määrittelyjä pyrkimällä strategisesti manipuloimaan itsestään tai asemastaan syntyvää kuvaa (Bourdieu 1989: 20). Bourdieu (1985: 729) kirjoittaakin, että: ”sosiaalista maailmaa koskeva tieto ja aivan erityisesti ne luokittelut, joihin tieto perustuu, ovat poliittisen kamppailun kohde *par excellence*. Tuo teoreettinen ja käytännöllinen kamppailu koskee valtaa säilyttää tai muuttaa sosiaalista maailmaa vaikuttamalla niihin luokituksiin, joilla maailmaa havainnoidaan”.

Symboliselle kamppailulle alttiita määrittelyjä on kaikkialla missä ihmiset ja yhteisöt määrittelevät ja järjestelevät maailmaa erottelemalla toisistaan ryhmiä, tiloja, kohteita ja merkityksiä. Määrittelyt ja luokitukset, joista symbolisia merkityskamppailuja käydään, kytkeytyvät kuitenkin useimmiten kollektiivisiin identiteetteihin ja niiden henkilökohtaiseen hyväksymiseen. Identiteetti, tai kuva itsestä, muodostuu kun ihmiset arkisissa toimissaan tarkkailevat itseään ja ovat toisten toimijoiden tarkastelun ja tulkintojen kohteena. Näin ymmärrettynä identiteetit liittyvät vahvasti *kehollisesti* paikantuviin yksilöllisen erityisyyden kokemuksiin, kysymykseen siitä kuka olen. Kollektiiviset identiteetit puolestaan perustuvat kokemuksiin samanlaisuudesta, kuulumisesta ryhmiin, joiden muodostuminen edellyttää ihmisiä yhteen liittäviä käytäntöjä ja kertomuksia. Koska erityisyyden ja samanlaisuuden kokemukset edellyttävät toisiaan yksilölliset identiteetitkin ovat viime kädessä yhteisöllisiä (Häkli & Paasi 2003).

Henkilökohtaiset identiteetit eivät siis muodostu tyhjiössä vaan yhteiskunnassa vallitsevien luokitusten sisäistämisen, ilmaisemisen ja kyseenalais-

tamisen vuorovaikutuksena. Koska henkilökohtaiset ja kollektiiviset identiteetit ovat merkittäviä ja yhteiskunnallisiin käytäntöihin syvälle juurtuneita itseymmärryksen rakentajia, ne ovat myös alttiita loukkauksille ja konflikteille (Bowman 2001). Identifikaatioon liittyviä merkityskamppailuja onkin nimitetty *identiteettipolitiikaksi* (esim. Campbell 1992; Keith & Pile 1993; Calhoun 1994; Kaldor 2006).

Kuten Bourdieu (1989) esittää, identiteettipoliittiset kamppailut eivät ole tasaveroisten toimijoiden välisiä diplomaattisia neuvotteluja. Esimerkiksi yhteiskunnallisia hierarkioita tuottavat ja uusintavat instituutiot vaikuttavat voimakkaasti identiteettien muodostumiseen. Brittiläinen sosiaaliantropologi Mary Douglas (1986) korostaa, että vain instituutiot voivat luoda samankaltaisuutta määrittelemällä asioita samaan luokkaan kuuluviksi. Muodostamalla luokituksia instituutiot kutsuvat ihmisiä ja ryhmiä subjekteiksi, toimijoiksi, joilla on tietty identiteetti (esim. Häkli 1998).

Sekä armeija että joukkoviestimet ovat instituutioita, joilla on valtaa muodostaa ja muovata identiteettejä (Paasi 1996; Anderson 2007). Näistä ensin mainittu käyttää pääasiassa fyysistä ja jälkimäinen symbolista valtaa. Silti kumpikin hallinnoi identiteettejä muodostamalla luokitteluja ja kutsuamalla ihmisiä niihin sopiviksi toimijoiksi (Cockburn 1998). Fyysiset ja symboliset konfliktit kietoutuvatkin erottamattomasti yhteen. Nykyinen sodankäynti on yhä vahvemmin symbolisesti välittynyttä ja tarinallistettua, ja toisaalta symbolinen väkivalta voi olla merkittävä osa aseellisia konflikteja. ”Operaatio Hiekkamyrsken” kaltaisissa sodissa on vaikea osoittaa missä fyysinen konflikti loppuu ja symbolinen alkaa. Operaation onnistuminen riippui toki sotilaallisesta mahdista, mutta yhtä tärkeää oli sodan julkisuussuhteiden hallinta ja sen tarjoama mahdollisuus ”käsikirjoittaa” konfliktin tapahtumia siten, että se oikeuttaa sotilailisen voimankäytön (Dalby 2003).

Juuri tässä suhteessa symbolista vallankäyttöä voi pitää fyysisen voimankäytön jatkamisena toisin keinoin. Persianlahden sotien yhteydessä tapahtunut irakilaiden kuvaaminen arvaamattomina ja villeinä on lyönyt yhteiskuntaan ja koko islamilaiseen kulttuuriin ehdottoman toiseuden leiman (Dodds 2007). Konfliktia hallitseva osapuoli on kyennyt kuvaamaan irakilaiset kolonisoituna subjekteina omien luokitustensa ja näkemystensä kautta, ja samalla jatkamaan sotaa symbolisoin keinoin. Tuo sota ei kuitenkaan rajoitu Irakin maaperälle, sen paremmin kuin symboliset konfliktit yleisemminkään, sillä ne voivat silmikoitua osaksi miltei mitä tahansa käytäntöjä ja tilanteita ympäri maailman.

Kehollista geopolitiikkaa: ”Minä en ole terroristi”

Sosiologi Aaron Cicourel (1968) toteaa osuvasti, että instituutioiden virallisissa diskursseissa tapahtumia, yksilöitä ja ryhmiä koskee yleensä yksi ”objektiivinen totuus”, joka on vallitsevien luokitusten ja käsitysten mukainen. Maailman ”yksiviivaistaminen” helpottaa asioiden käsittelyä ja hallinnointia mutta sisältää samalla symbolisen väkivallan siemenen, erityisesti jos virallisten luokitusten kohteena olevat sisäistävä itseään koskevat, alun perin vieraat tai epäoikeudenmukaiset määritteet. Tällöin institutionaalisesti tuotetut luokitukset ja merkitykset muokkaavat yksilön identiteettiä ja käsitystä itsestä väkivaltaisesti. Tapahtumaa voi pitää aggressiona siinä missä fyysistä valtion alueen loukkauksistakin (Bowman 2001: 27–28).

Kamppailu yksilöiden ja yhteisöjen identiteettien määrittelystä on politiikkaa myös siksi, että siinä on kyse identiteetteihin kiinnittyvien elämänmuotojen arvottamisesta ja arvottomisesta (Cockburn 1998). Esimerkiksi kiistat islamilaisuuden määrittelystä Persianlahden sotien jälkeisenä aikana ovat koskettaneet koko sitä elämäntapaa, jonka islam uskontona ja kulttuurina identifioi (Mamadouh 2003). Läntisten joukkoviestintien välittämät käsitykset islamilaisesta maailmasta ovat muodostuneet kolonisoiviksi ja ulkokohtaisiksi eikä niiden lähtökohtana ole elämänmuodon tai sen lukuisten variaatioiden ja erojen syvälinen tuntemus (Hämene-Anttila 2004). Islamilaisen kulttuurin määrittely on myös ollut voimakkaasti arvotettavaa, mikä erällä tapaa kulminoituu Huntingtonin (1993: 31) esittämään ja median laajasti popularisoimaan ajatukseen islamista vihamielisenä sivilisaationa, jonka erottaa Länneestä suorastaan ”siirroslijnä” (*fault line*).

Uhkaavaksi tai epäilyttäväksi arvottunut kollektiivinen identiteetti on otollinen lähtökohta symboliselle väkivallalle. Se voi toteutua asemaltaan heikoman toimijan nöyryytyksenä, sisäistettynä hierarkiana tai epätasa-arvon oikeutuksena tilanteessa, jota leimaavat sekä vallan epäsymmetria että symbolinen dominaatio (Bourdieu & Wacquant 1992: 167–168). Tämä vallan epäsuhta sekä rakentuu että ilmenee toimijoiden välisessä viestinnässä: alistetut eivät puhu vaan heille puhutaan. Tällaisia tilanteita sisältyy muun muassa matkustamiseen ja siihen liittyviin kontrolloi-tuihin rajanylityksiin.

Heinäkuussa 2007 julkistetun maailman ilmailukennaraportin mukaan ennätyskelliset 4,4 miljardia lentomatkustajaa kulki maailman lentosemien kautta vuonna 2006 (*World airline...* 2006). Kasvu on kiihtynyt vuoden 2001 terrori-

iskun aiheuttaman lyhyen tasaantumisen jälkeen. Vuosikymmeniä jatkunut kansainvälisen matkustamisen lisääntyminen on samalla lisännyt kansainvälisten rajanylitysten määrää. Vaikka talouden ja politiikan integraatio on vähentänyt rajatarkastuksia erityisesti Euroopan unionissa, ei lentomatkailuun liittyvä matkustajavirtojen kontrollointi ole vähentynyt (Walters 2002). Syynä on erityisesti lentomatkailuun kohdistuvien terroritekojen uhka, jonka vuoksi sekä eri maiden hallitukset että lentoyhtiöt ovat halunneet kehittää varotoimia ja menettelytapoja uhan lieventämiseksi. Yhdysvaltoihin syyskuun 11. vuonna 2001 kohdistuneet terroristit ja niiden vastatoimina käynnistetty ”sota terrorismia vastaan” kiihdyttivät edelleen pyrkimystä hallita kansainväliseen lentomatkailuun sisältyviä riskejä (Amoore 2006; Sparke 2006).

Yhdysvaltain johdolla käyty ”terrorismin vastainen sota” on ollut väkivaltainen vastaus terroristien väkivaltaan. Se on myös murtanut perinteisen sodankäynnin rajoja ja synnyttänyt uutta tilaa symbolisen väkivallan harjoittamiselle. Italialaisen filosofi Giorgio Agambenin (1998) mukaan maailmassa vallitsee globaali sisällissota, jota leimaa ”hätätilan logiikan” (*logic of emergency*) työntyminen kaikkialle länsimaiden harjoittamaan politiikkaan ja yhä useammalle elämäalueelle (Minca 2005: 406). Koska hätätila rinnastuu sotatilaan, sen logiikka oikeuttaa poikkeamisen oikeusvaltion periaatteista. Tilanteita, joissa poikkeaminen on mahdollista, eli joissa ihmisoikeudet ja lait voidaan hetkeksi laittaa sivuun, Agamben (1998: 168) nimittää ”poikkeustiloiksi” (*spaces of exception*).

Tunnettu ja paljon kritiikkiä herättänyt esimerkki Agambenin tarkoittamasta poikkeustilasta on Yhdysvaltain vankileiri Kuuban Guantánamosa. Leirillä kuulustellaan, tarkkaillaan ja pidetään vangittuna ihmisiä, joita epäillään osallisuudesta terroritekoihin tai yhteyksistä al-Qaidaan tai Afganistanin Taliban-hallintoon. Guantánamon vankileiri on keskeinen osa Yhdysvaltain hallituksen strategiaa, jossa tavoitteena on, ettei vankien pidättämisen oikeudellista perustaa tarvitsisi tarkastella. Koska leiri sijaitsee Kuuban alueella, ei Yhdysvaltain oikeuslaitoksen sääntely koske sitä. Toisaalta koska alue on Yhdysvaltain hallussa, se on myös Kuuban juridisen sääntelyn ulkopuolella (Reid-Henry 2007: 628). Guantánamon vangeilla ei ole oikeutta viedä kohteluun käsiteltäväksi Yhdysvaltain vetoomustuomioistuimessa eikä missään muussakaan oikeuslaitoksessa (Gregory 2006: 416–417). Näin heiltä puuttuu ihmisoikeuksiin kuuluva suoja mielivaltaista vangitsemista, katoamista tai muuta julmaa kohtelua vastaan. Guantánamon vangit ovat poikkeustilassa, jossa lain normit ja säädökset voidaan asettaa sivuun. Agam-

benin (1998: 9) ilmaisua mukailleen heidän elämänsä on ”paljaana” (*bare life*) eli heillä ei ole puskuria kehonsa ja institutionaalisen vallankäytön välillä (Reid-Henry 2007).

”Terrorismin vastaisen sodan” aiheuttamat poikkeustilat eivät asetu siististi Guantanámon vankileirin aitojen sisäpuolelle, pois näkyvistä. Ne voivat ilmetä aina kun hätätilan logiikka ohjaa viranomaisten toimintaa ja perustelee sitä vaikkapa ”kansallisen turvallisuuden” suojaamisella. Lentomatikailijoiden ”sosiaalinen seulonta” (*social sorting*) on eräs tällainen arkea turvallistava menettely (Lyon 2006: 398). Termi viittaa matkustajien riskiprofilien määrittämiseksi tehtävään valikoivaan luokitteluun, jonka lähtökohtana ovat muun muassa ihmisten etniset, rodulliset ja uskonnolliset piirteet ja identiteetit (Amoore 2006). Sosiaalinen seulonta on kansainvälisten rajojen ylittämiseen liittyvä institutionaalinen käytäntö, joka voi systemaattisesti luoda kokemuksia ”toiseudesta” (Häkli 2007).

Riskiprofilien määrittämisen lisäksi terrorismissa on pyritty vastustamaan parantamalla matkustajien tunnistamista. Tätä varten oli tammikuuhun 2008 mennessä jo yli 40 maassa otettu käyttöön ihmisen biologisiin tunnuspiirteisiin (esimerkiksi iiriskuva tai sormenjälki) perustuva biometrinen passintarkastus. Uusi tunnistamisteknologia näyttää itsessään harmittomalta turvatoimelta, mutta siihen on katsottu liittyvän systemaattista luokitteluvallankäyttöä (esim. Walters 2002; Curry 2004). Esimerkiksi Yhdysvalloissa käyttöön otettu US-VISIT (Visitor and Immigrant Status Indicator Technology) -järjestelmä on rakennettu siten, että biometrisen identifiointi ohella se kerää ”biografisia” tietoja ja niiden perusteella seuloo matkustajia, tavoitteenaan löytää ne, ”joiden tiedetään tai joiden voidaan epäillä uhkaavan Yhdysvaltain turvallisuutta” (US-VISIT... 2008). Järjestelmän avulla viranomaiset poimivat tietokannoista ”biografisia” tietoja muun muassa matkustajien taloudellisesta tilanteesta, käyttäytymisestä, terveydestä ja aiemmista matkakohteista (Amoore 2006: 339). Tietoja verrataan ennalta määritettyihin riskitekijöihin ja matkustajat luokitellaan ”vihreisiin”, ”oransseihin” ja ”punaisiin” eli luotettaviin, epäilyttäviin ja vaarallisiin (Morgan & Pritchard 2005).

Matkustajien systemaattinen epäileminen ja siitä kumpuava luokittelu ei kohenna kuvaa Yhdysvalloista vapauden ja demokratian työssijana. US-VISIT -ohjelma onkin tyypiesimerkki sotatilaan kuuluvan kaunisteleavan retoriikan käytöstä, joka alkaa jo ohjelmaa hallinnoivan viranomaisen nimestä Department of Homeland Security (DHS) –kukapa haluaisi vastustaa ajatusta ”kotimaan turvallisuudesta” (Kaplan 2003). DHS:n hallinnollis-

Welcome US-VISIT Procedures: For All International Visitors

1: Left Index Finger

Índice Izquierdo

왼손 검지손가락

左手食指

Indicador Esquero

2: Right Index Finger

Índice Derecho

오른손 검지손가락

右手食指

Indicador Direito

3: Look at Camera

Mire la Cámara

카메라를 보십시오

注视相机

Olhe para a Câmera

If you have privacy concerns or questions about the safekeeping of your personal information, please contact the US-VISIT privacy officer at usvisitprivacy@dhs.gov

Homeland
Security

US-VISIT
www.dhs.gov/us-visit

Keeping America's Doors Open and Our Nation Secure

Kuva 1. Yhdysvaltain rajavaltioviranomaisten yleisesti lentoasemilla ja internetissä jakelema ohje, joka kuvaa US-VISIT -menettelyn vaiheet korostetun teknisesti (US Visit... 2008).

Figure 1. Step-by-step guide distributed by the United States Department of Homeland Security at airports and over the Internet, emphasizing the technical aspects of the US-VISIT procedure (US Visit... 2008).

sisä kuvauksissa sosiaalinen seulonta näyttäytyy puhtaasti teknisenä toimenpiteenä, jossa sovelletaan yksityisyyden suojaa ja tietosuojaa koskevaa lainsäädäntöä (kuva 1). Toisaalta menettelyä kuvataan niin ylimalkaisesti kuin mahdollista, jotta viranomaisille jäisi riittävästi tilaa toimia ”tarkoituksenmukaisuussyistä”. Niinpä ohjelman yksityisyyden suojaa koskevissa periaatteissa todetaan esimerkiksi, että matkustajien henkilökohtaisten tietoja ”kerätään, käytetään, paljastetaan ja talletetaan vain US-VISIT -ohjelman tarpeiden mukaisesti” (US-VISIT... 2008, kursivointi lisätty). ”Ohjelman tarpeita” ei kuitenkaan yksilöidä missään. Yksityisyyttä koskevassa menettelyohjeistossa puolestaan kaunistellaan kerättävien tietojen luonnetta toteamalla, että ”henkilökohtaisia tietoja ei kerätä, lukuun ottamatta US-VISIT -ohjelman tavoitteiden kannalta asiaankuuluvia ja tarpeellisia tietoja” (US Visit... 2008, kursivointi lisätty).

Kehon piirteisiin perustuva ”erehtymätön tunnistaminen” saa riskiarvioinnin ja siinä matkustajalle rakentuvan ulkoisen identiteetin näyttämään legitimiiltä ja objektiiviselta. Institutionaaliseen auktoriteettiin perustuva luokittelu muuttuu symboliseksi väkivallaksi jos yksilö sisäistää itseään karrikoivan ja todellisuutta ”yksiviivaistavan” identiteetin. Painaessaan sormensa biometriseen tunnistamisjärjestelmään liittyvän sormenjälkiskanerin lasille matkustaja tulee kutsutuksi ”mahdollisen terroristin” identiteettiin, jonka hän (useimmiten) sisäistää käymättä identiteettipoliittiseen kamppailuun. Nekin valvutuneet matkustajat, jotka kokevat tilanteen dominaationa ja ”suostuvat” siihen päästäkseen maahan, eivät (yleensä) huomaa sisäistävänsä rajavalvontaan liittyviä identiteettejä, koska ne ovat osa rajavalvonnan rationaliteettia. Viranomaisten lähes ehdoton valta päättää matkustajan maahanpääsystä ei myöskään kannusta avoimesti kyseenalaistamaan systemaattiseen epäilyyn sisältyvää loukkausta. Näin toteutuvat molemmat Bourdieun (1989) kuvaamat symbolisen väkivallan piirteet: tilanteen hierarkisuus ja sen tunnistamattomuus väkivaltana.

”Terrorismin vastaiseen sotaan” liittyvä dominaatio voi tulla myös näkyväksi eri tavoin. Näin käy esimerkiksi tilanteissa, joissa biometrisen tunnistamisen ja sosiaalisen seulonnan järjestelmät erehtyvät henkilöstä. Erityisesti matkustajat, jotka eivät täytä matalan riskin kriteerejä saattavat joutua täysin odottamatta terrorismin vastaisen sodan ”poikkeustilaan”. Esimerkiksi Lähi-idästä kotoisin olevien tai ”muslimilta näyttävien” matka voi viivästyä, pääsy lennolle voi estyä tai heidät saatetaan karkottaa maasta (Curry 2004). Julkisuuteen on tullut myös tapauksia, joiden perusteella on ilmeistä, että virhe voi osua miltei kenen kohdalle hyvänsä. Esimerkiksi Yhdysvaltain tunnetuimpiin poliitikoihin lukeutuvan senaattori Edward (Ted) Kennedyn pääsy lennolle estettiin toistuvasti vuonna 2004, koska lentoviranomaisten riskimatkustajia kuvaavalla lentokieltoistalla oli nimi ”T. Kennedy” (Goo 2004).

Toinen kuvaava esimerkki poikkeustilaan joutumisesta on rauhanaktivistina ja kirjailijana tunnetun jesuiittapappi John Dearin kuvaus kokemuksestaan San Josen lentokentällä: ”Matkallani Los Angelesiin menin Southwest Airlinesin portille San Josen kentällä, mutta kun lentovirkailija näki matkustajakorttini, hän alkoi huutaa ’Et voi olla täällä. Sinulle on tehtävä ruumiintarkastus!’ Kaikki hätkähtivät ja muut matkustajat vetäytyivät ympäriltäni.” Lento myöhästyi, kun Dear vietiin yksityiskohtaiseen ruumiintarkastukseen yli sadan matkustajan katsellessa hermostuneena (Lindorff 2002).

Sosiaalisen seulonnan virheet voivat olla luonteeltaan teknisiä tai perustua sattumaan, mutta mahdollista on, että seulontaa käytetään myös tietoisesti hyväksi poliittisesti ”epäsopivan” toiminnan estämiseksi tai haittaamiseksi. Oleellista on, että viranomaiset voivat tehdä ”virheitä” siksi, että matkustajien seulonta ei ole läpinäkyvä menettely, eikä sen kriteerejä tarvitse ”kansallisen turvallisuuden” nimissä paljastaa. Esimerkit sosiaalisen seulonnan virheistä kuvaavatkin hyvin tapaa, jolla ”terrorismin vastaisen sodan” poikkeustila voi odottamatta tulla osaksi ihmisten arkea. Sodan rajat ovat hämärtyneet siinä määrin, että konfliktin geopolitiittinen paikantaminen on vaikeaa. Agambenin ”paljaan elämän” ajatusta seuraten: symboliseksi väkivallaksi laajentuneen sodan keskeiseksi taistelutantereeksi on tullut ihmisen keho. Se lähettää viestejä, joita tulkitaan eri tilanteissa ”terrorismin vastaisen sodan” luomien määrittysten kautta ilman, että yksilö voi valita mitä hän viestii. Sosiaalisen seulonnan virheet asettavat kehon myös tulkintojen kirvoittamien toimenpiteiden kohteeksi. Näin symbolinen sota konkretisoi- tuu geopolitiikkana kehon tilassa.

Johtopäätökset

Olen tässä artikkelissa tarkastellut fyysisen ja symbolisen väkivallan yhteyttä ja siten laajentanut konfliktin käsitteen alaa suomalaisessa maantieteellisessä tutkimuksessa. Lähtökohtanani on ollut näkemys sotien muutoksesta rajoiltaan epäselviksi konflikteiksi, joiden aiheuttamia poikkeustiloja luonnehtii fyysisen väkivallan lisäksi symbolinen väkivalta. Keskeinen väitteeni on, että symbolista väkivaltaa ei voi palauttaa fyysisen väkivallan seuraukseksi tai syyksi, vaikka nämä väkivallan muodot liittyvät toisiinsa. Symbolinen väkivalta on ”mekanismi”, jonka välityksellä fyysiset konfliktit voivat liukua odottamattomalla tavalla osaksi arkea. Se tekee konfliktien maantieteestä vaikeaa paikantaa ja haasteellista analysoida.

Yhdessä poikkeustilan käsitteen kanssa symbolinen väkivalta voi kuitenkin auttaa tavoittamaan geopolitiittisten konfliktien sosio-kulttuurisesti ja tilassa hajautuneen luonteen. Käsitteet tekevät näkyväksi väkivaltaa, jota ei yleensä väkivallaksi mielletä. Tarkastelemani ”terrorismin vastainen sota” on tuottanut sosiaalista maailmaa koskevia kuvauksia ja kategorisointeja, joiden vaikutuksia ei voi sivuuttaa pelkkänä ilmassa leijuvien merkitysten liikuntana. Islamilaisen maailman ylle langetettu stigma voi toimia pitkäkestoisena sosiaalisena järjestöksenä, joka saa otteen yksilöiden tai ryhmien itseymmärryksestä. Symbolisen väkivallan meka-

nismin kautta geopoliittinen konflikti voi näin verhoutua alistettujen sisäiseksi konfliktiksi, joka toteutuu ulkokohtaista stigmaa vasten rakentuvissa identifikaation prosesseissa ja ”juurruttaa” niihin dominaation asetelman.

Lentomatrustajien sosiaalista seulontaa ja rajatarkastuksia koskevan esimerkin avulla olen osoittanut miten kansainvälisten konfliktien geopolitiikka toteutuu kehon tilassa. Turvatarkastus onkin kahdella tavalla erityinen geopolitiikan muoto. Se asettaa vastakkain identiteetin subjektiivisen kokemuksen ja henkilön olkoisen tunnistamisen. Toisaalta se kohdistuu nimenomaan tämän kehoon. Rajatarkastuksessa siis kohtaavat instituutionaalinen ”me” ja tarkastusta varten eristetty yksilö, jonka geopolitiittiseksi tilaksi rajautuu oma keho (cf. Kallio 2007).

Lentoturvallisuuden lisäämiseksi harjoitettu biometrinen tunnistaminen ja siihen kytketty sosiaalinen seulonta tuottavat sisäistettyjä nöyryyden kokemuksia eli symbolista väkivaltaa siinä merkityksessä, jossa olen siitä tässä artikkelissa keskustellut (vrt. Bourdieu & Wacquant 1992). Väkivalta jää tunnistamatta muun muassa silloin, kun matkustaja toteuttaa ”minä voin olla terroristi” -identiteetin osallistumalla systemaattiseen epäilyyn perustuviin rajamuodollisuuksiin. Muita vaihtoehtoja hänellä ei tilanteen hierarkisuuden takia yleensä ole.

Sosiaaliseen seulontaan liittyvä dominaatio on puolestaan ilmeistä esimerkiksi silloin, kun rajavarti määrittellee julkilausumattomin kriteerein rajan ylittämistä aikovan matkustajan epäilyttäväksi ja edellyttää häneltä sopeutumista erityisiin turvatoimiin, jotka loukkaavat matkailaisen käsitystä itsestään ja saattavat alistaa häntä myös ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisen kautta. Stereotyyppinen riskien määrittely luokittelee helposti sodan termein ”poikkeustilaan” länsimaisesta normaalista poikkeavan etnisen, uskonnollisen tai muun kulttuurisen erilaisuuden. Tällöin ”terrorismin vastainen sota” ei rajoitu fyysisen väkivallan teoiksi vaan se jatkuu geopolitiikkana kehon tilassa, jossa symbolisen väkivallan kohteena on ”paljas elämä” (Agamben 1998).

”Terrorismin vastaisen sodan” tragedia on siinä, että se on tehnyt kaikista ihmisistä potentiaalisesti epäilyttäviä (Appadurai 2006). Maa-ilmanlaajuudessa sisällissodassa kenen tahansa identiteetti ja aikomukset voidaan ottaa tarkasteltavaksi ”kansallisen turvallisuuden” nimissä. Tätä alati laajenevaa epäselvää konfliktia ja siihen sisältyvää symbolista väkivaltaa on syytä tutkia kriittisesti. Kehityksen kääntäminen on tärkeä tavoite, jotta terrorismin pelon oikeuttamasta poikkeustilasta ei tulisi aikaamme leimaavaa sääntöä.

KIRJALLISUUS

- Agamben, G. (1998). *Homo sacer*. 228 s. Stanford University Press, Palo Alto.
- Amoore, L. (2006). Biometric borders: Governing mobilities in the war on terror. *Political Geography* 25: 3, 336–351.
- Andersen, R. (2006). *A century of media, a century of war*. 350 s. Peter Lang, New York.
- Anderson, B. (2007). *Kuvitellut yhteisöt*. Suom. J. Kuortti. 345 s. Vastapaino, Tampere.
- Appadurai A. (2006). *Fear of small numbers*. 176 s. Duke University Press, Durham.
- Avant, D. (2000). From mercenary to citizen armies: explaining change in the practice of war. *International Organization* 54: 1, 41–72.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992). An invitation to reflexive sociology. 332 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Bourdieu, P. (1985). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society* 14: 6, 725–744.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7: 1, 14–25.
- Bowman, G. (2001). The violence in identity. *Teoksessa* Schmidt, B. E. & I. W. Schröder (toim.): *Anthropology of violence and conflict*, 25–46. Routledge, New York.
- Boyd-Barrett, O. (2003). Doubt foreclosed: US mainstream media and September 11, 2001. *Teoksessa* Demers, D. (toim.). *Terrorism, globalization and mass communication*, 3–34. Marquette Books, Spokane & Washington DC.
- Calhoun, C. (1994; toim.). *Social theory and the politics of identity*. 351 s. Blackwell, Oxford.
- Campbell, D. (1992). *Writing security*. 269 s. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Cicourel, A. (1968). *The social organization of juvenile justice*. 380 s. Wiley, New York.
- Clausewitz, K. von (1832/2004). *On war*. Uuden painoksen esipuhe J. W. Honig. Käännös J. J. Graham. 858 s. Barnes and Noble Books, New York.
- Cockburn, C. (1998). *The space between us*. 247 s. Zed Books, London.
- Coleman, M. (2003). The naming of ‘terrorism’ and evil ‘outlaws’: geopolitical place-making after 11 September. *Geopolitics* 8: 3, 87–104.
- van Creveld, M. (1990). *Supplying war*. 2. p. 284 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Curry, M. R. (2004). The profiler’s question and the treacherous traveler: narratives of belonging in commercial aviation. *Surveillance and Society* 1: 4, 475–499.
- Dalby, S. (2003). Calling 911: geopolitics, security and America’s new war. *Geopolitics* 8: 3, 61–86.
- Dobkowski, M. N. & I. Wallimann (2002; toim.). *On the edge of scarcity*. 204 s. Syracuse University Press, Syracuse.
- Dodds, K. (2007). Steve Bell’s eye: cartoons, geopolitics and the visualization of the ‘war on terror’. *Security Dialogue* 38: 2, 157–177.
- Douglas, M. (1986). *How institutions think*. 146 s. Syracuse University Press, Syracuse.
- Elden, S. (2007). Terror and territory. *Antipode* 39: 5, 821–845.

- Falah, G.-W., C. Flint & V. Mamadouh (2006). Just war and extraterritoriality: the popular geopolitics of the United States' war on Iraq as reflected in newspapers of the Arab world. *Annals of the Association of American Geographers* 96: 1, 142–164.
- Fierke, K. M. (2005). *Diplomatic interventions*. 221 s. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Flint, C. (2005; toim.). *The geography of war and peace*. 462 s. Oxford University Press, New York.
- Foucault, M. (1980). *The history of sexuality*. 168 s. Vintage Books, New York.
- Goo, S. K. (2004). Senator Kennedy flagged by no-fly list. *Washington Post*. 20.8.2004, s. A01. <www.washingtonpost.com>
- Gregory, D. (2006). The black flag: Guantánamo Bay and the space of exception. *Geografiska Annaler B* 88: 4, 405–427.
- Gusterson, H. (2007). Anthropology and militarism. *Annual Review of Anthropology* 36, 155–175.
- Herb, G. (2005). The geography of peace movements. *Teoksessa Flint, C. (toim.): The geography of war and peace*, 347–368. Oxford University Press, New York.
- Homer-Dixon, T. F. (1999). *Environment, scarcity, and violence*. 253 s. Princeton University Press, Princeton.
- Häkli, J. & A. Paasi (2003). Geography, space and identity. *Teoksessa Öhman, J. & K. Simonsen (toim.): Voices from the North*, 141–155. Ashgate, Aldershot.
- Häkli, J. (1998). Manufacturing provinces: theorizing the encounters between governmental and popular geographies in Finland. *Teoksessa Dalby, S. & G. Ö. Tuathail (toim.): Rethinking geopolitics*, 131–151. Routledge, London.
- Häkli, J. (2007). Biometric identities. *Progress in Human Geography* 31: 2, 139–141.
- Hämeen-Anttila, J. (2004). *Islamin käsikirja*. 255 s. Otava, Helsinki.
- Idris, A. (2005). *Conflict and politics of identity in Sudan*. 267 s. Houndmills, Basingstoke & Palgrave Macmillan, New York.
- Jhaveri, N. (2004). Petroimperialism: US oil interests and the Iraq war. *Antipode* 36: 1, 2–11.
- Kaldor, M. (2006). *New and old wars*. 2. p. 226 s. Polity, Oxford.
- Kamalipour, Y. R. (2004). Introduction. *Teoksessa Artz, L. & Y. R. Kamalipour (toim.): Bring 'em on*, 1–6. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Kallio, K. P. (2007). Performative bodies, tactical agents and political selves: rethinking the political geographies of childhood. *Space and Polity* 11: 2, 121–136.
- Kaplan, A. (2003). Homeland insecurities: reflections on language and space. *Radical History Review*: 85; Winter, 82–93.
- Keith, M. & S. Pile (1993; toim.). *Place and the politics of identity*. 235 s. Routledge, London.
- Kuusisto-Arponen, A.-K. (2003). Our places – their spaces. *Acta Universitatis Tamperensis* 920. 220 s.
- Lindorff, D. (2002). The no-fly list. Is a federal agency systematically harassing travelers for their political beliefs? *In These Times*. 22.11.2002. <www.inthesetimes.com>
- Lyon, D. (2006). Airport screening, surveillance, and social sorting: Canadian responses to 9/11 in context. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 48: 3, 397–411.
- Mamadouh, V. (2003). 11 September and popular geopolitics: a study of websites run for and by Dutch Moroccans. *Geopolitics* 8: 3, 191–216.
- Mansbach, R. W. (2003). The meaning of 11 September and the emerging postinternational world. *Geopolitics* 8: 3, 16–34.
- Minca, C. (2005). The return of the camp. *Progress in Human Geography* 29: 4, 405–412.
- Morgan, N. & A. Pritchard (2005). Security and social 'sorting': traversing the surveillance–tourism dialectic. *Tourist Studies* 5: 2, 115–132.
- Newman, E. (2004). The 'New Wars' debate: A historical perspective is needed. *Security Dialogue* 35: 2, 173–189.
- Nordås, R. & N. P. Gleditsch (2007). Climate change and conflict. *Political Geography* 26: 6, 627–638.
- Ó Tuathail, G. (1996). *Critical geopolitics*. 314 s. Routledge, London.
- Paasi, A. (1996). *Territories, boundaries and consciousness*. 353 s. Wiley, Chichester.
- Raento, P. (2002). Integration and division in the Basque borderland. *Teoksessa Kaplan, D. H. & J. Häkli (toim.): Boundaries and place*, 93–115. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Reid-Henry, S. (2007). Exceptional sovereignty? Guantánamo Bay and the re-colonial present. *Antipode* 39: 4, 627–648.
- Rengger, N. (2002). On the just war tradition in the twenty-first century. *International Affairs* 78: 2, 353–363.
- Richmond, O. P. (2003). Realizing hegemony? Symbolic terrorism and the roots of conflict. *Studies in Conflict and Terrorism* 26: 4, 289–309.
- Shapiro, M. (1997). *Violent cartographies*. 241 s. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Sidaway, J. D. (2008). The dissemination of banal geopolitics: Webs of extremism and insecurity. *Antipode* 40: 1, 2–8.
- Sparke, M. B. (2006). A neoliberal nexus: Economy, security and the biopolitics of citizenship on the border. *Political Geography* 25: 2 151–180.
- Strachan, H. (1991). *European armies and the conduct of war*. 226 s. Routledge, London.
- Thornton, W. H. (2007). Europe's jihadist nightmare: the case for civil Islam. *Antipode* 39: 5, 790–799.
- Tumber, H. & J. Palmer (2004). *Media at war: the Iraq crisis*. 192 s. Sage, London.
- US-VISIT Program (2008). U.S. Department of Homeland Security 14.3.2008. <www.dhs.gov/xtrvlsec/programs/editorial_0693.shtm>
- Visuri, P. (1997). *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. 506 s. WSOY, Helsinki.

- Walters, W. (2002). Mapping Schengenland: denaturalizing the border. *Environment and Planning D* 20: 5, 561–580.
- Webel, C. & J. Galtung (2007; toim.). *Handbook of peace and conflict studies*. 424 s. Routledge, New York.
- Whittaker, D. J. (1999). *Conflict and reconciliation in the contemporary world*. 126 s. Routledge, London.
- World airline traffic report 2006* (2007). 77 s. Geneva: Airports Council International.
- Zacher, M. W. (2001). The territorial integrity norm: international boundaries and the use of force. *International Organization* 55: 2, 215–250.